

Jak svět přichází o (kvalitní) básníky vědy

Kolem nás se točí mnoho pitomostí, počínaje (! Do-hnat a předechnat!) evropskou ideou, že polovina obyvatelstva má mít vysokoškolské vzdělání (založenou zřejmě na tom, že si někdo spletl americkou High School s vysokou školou) a konče bezduchým výkaznictvím, jež živí, podle zákonů profesora Parkinsona stále bobtnající armádu úředníků, která často na daném výkazu dokáže posoudit pouze úpravu a někdy pravopisné chyby. Nikdo se nepoučil o tom, že lepších zítřků se nedá dosáhnout sumarizací hrubých ukazatelů, jako jsou například slávou opentlené „impaktfaktory“ a podobná bezduchá čísla, produkovaná často jen pro peníze¹. Již Mistr Jan Hus napsal ve svém slavném dopise z Kostnice 10. června 1415: „... Prosim mistrův, aby jsúce dobře živi, své žáky věrně učili, najprvé aby Boha milovali, pro jeho sě chválu učili a pro prospěch obce a pro své spasenie, ale ne pro lakomstvie ani pro světské zvelebenie ...“ . Obecný prospěch zajímá jen pár nadšenců, kterým se „úspěšní badatelé“ mohou jen smát. Nevím, jak by dnes koexistovali s byrokratickým systémem pánové jako Lukeš, Votoček, Šantavý, Šorm, a další, kteří dokázali vědecky řídit desítky i stovky lidí.

Zmar nás obchází a dochází k naplnění citátu nedávno zemřelého kolegy, který byl citlivým pozorovatelem okolí a výtečným a nadaným vědcem: „Zatímco dříve jsme měli diktaturu proletariátu, dnes máme diktaturu byrokracie.“ Stejně jako za minulého režimu není ani tak důležité, co člověk ve vědě dělá, zda má vizi, sen, které chce uskutečnit, ale to, kolik formulářů popíše a v kolika komisích, kde se o něčem rozhoduje, sedí. Jak napsal „starší vědec“ z jedné nejménovaně země na východ od nás: „... Сейчас я с головой втянут в процедуру реформ (ликвидации) науки, которую официально подают как шаг по ее спасению. Сегодня получили задание подготовить план через 2 дня с указанием того, сколько статей будет опубликовано институтом по годам до 2016 включительно и раздельно по различным линиям финансирования. Слава богу проснулись эффективные менеджеры.“ Надеюсь, что следующим заданием будет требование планировать открытия мирового значения ежемесячно или понеделно. ...“ (Dnes jsem po hlavě zatažen do procesu reformy (likvidace) vědy, který oficiálně předkládají jako krok k jejímu spasení. Dnes jsme dostali za úkol vypracovat během dvou dní plán, kolik vědeckých článků ústav opublikuje každý rok až do roku 2016 včetně s tím, že bude ukázáno, z čeho budou práce financovány. Sláva bohu, že se již vzbudili „efektivní manažeri“. Očekávám, že následujícím úkolem bude požadavek na zpracování plánu objevů světového významu po jednotlivých měsících či týdnech.)

Vidím kolem sebe stále víc kolegů, kteří zvažují, zda efektivita výše popsaných činností není v rozporu s jejich životním očekáváním. Někteří se dají na „kšeft“, jiní odejdou do předčasného důchodu či do ciziny, další jsou ode-

jiti do instituce, která má jen málo společného s jejich vzděláním a praktickou erudicí a zmar se prohlubuje. A jiní pochopí, že „kšeft“ je v těch shromažďovaných hrubých ukazatelích, ať se jmenují jakkoliv. Úřední osoba, nicméně, v tomto procesu vidí kvalitní restrukturalizaci, během níž došlo k významnému zestihlení, přeskupení sil (nebo k čemukoliv jinému, dle přání ...) a je potěšena a pochvalně mručí. Vláda vědu kritizuje jako marnotratného syna, který neví, co má vlastně pořádně dělat, a současně tvrdí, že na vědu se nikdy víc peněz nedávalo než za jejich vládnutí. Tak vypadá krystalický doublethink a na-prostá paranoia.

Jak píše trefně Derek Lowe² ve svém článku Beelzebub pharma: „Everything shall be counted. Count experiments, count compounds. Count the projects that advance, and tie everyone's pay to them as much as possible. If you can't measure it, you can't manage it, and if you can't manage it, well, what good is it, anyway? You will need targets, targets for every task, and nothing is too small to be beneath notice, nor too large to be exempted. Will this lead to artificial number pumping behaviour at all levels? Hah! It's a small price to pay for making the all-important goals“

Ano, jsou instituce užitečné, výkonné ale i neužitečné a nic neprodukující, stejně jako lidé. Ale vývoj jde dál. Pokrok nelze zadržet, ba ani násilím. Pan prezident k tomu přidává požadavek, aby zmizelo kouzlo faktu, že profesory jmenuje, na návrh vědeckých rad, po souhlasu vlády, on. Nebude pak nejjednodušší cesta k vědeckopedagogické slávě získat IČO, založit univerzitu (personál pro akreditaci potřebný si půjčit či najmout z řad důchodců ...) a jmenovat všechny své kamarády (zdarma) a kohokoliv, kdo přijde (za příslušný obolus) profesorem a doktorem honoris causa?? „Legální“ titul Dr.h.c. již dnes stojí pouhých 1000 Kč.

Říká se, že z bludného kruhu nelze vyjít. Budeme to muset udělat i proto, že tím zmírníme současný běsný tlak na zvyšování entropie naší společnosti a otevřeme lidem, kteří se kvalifikují, bránu svobodného bádání, což, jak se zdá, v Evropě již někdy jde, ale u nás by to vedlo jistě k mnoha očekávatelným „administrativním problémům“. Bránu svobodného bádání otevřeme bez toho, aby badatelé museli každý týden psát hlášení, kolik minut probádali a kolik minut seděli na záchodě, případně kolik na to potřebovali zkumavek či papíru, atp.

Svoboda vědeckého bádání není luxus, ale potřebnost. Pamatuji se, že již v půli minulého století chodili kapitalisté za vědci s penězi „venture kapitálu“ s tím, že je dají vědátorovi za jediné podmínky, že bude dělat to, co jej napadne; a kdyby náhodou na něco přišel, že jim řekne. V parafrázi to vyjádřil i dnes John L. Lorsch, ředitel National Institute of General Medical Sciences (instituce o ročním rozpočtu 2,4 miliardy US\$ v Bethesda, MD),

který prohlašuje³: „Letting scientists follow their noses has worked extremely well in the past, and we are confident it will continue to work extremely well in the future“ a dodává „I think that the fact that my science lacks definition is a strength“.

Vezměme tu svobodu i materiálně; já vím, ve státě, kde se běžně rozkrádají nejen celé státní podniky na státo, ale i peníze z EU, se každý, kdo se ekonomiky byť jen dotýká, bojí, že by na něj mohl padnout stín nekaloty. Ale kde je svoboda, je i odpovědnost. Pokud vědec, který dostane velkou důvěru, peníze ukradne, ať jde rovnou za katr. Pokud je zpronevěří tím, že nic nevytvoří (a stačí jednou) bude se nadále muset žít poctivě. Je nanejvýš nedůstojné hlásit poskytovateli skromných příspěvků na vědu, kolik jsme zakoupili kádinek a jiných drobností každé účetní období. Jistý Felix Edmundovič říkal: „důvěřuj, ale prověřuj“; ale o tom jsem již napsal výše.

Hodně se dneska mluví o tom, že za minulého režimu sice nikdo nesouhlasil (prakticky s ničím), ale tím to končilo. Já chci naznačit, že ve světě, který je (má být) sférou vědy (bádání, jak říkal prof. Zahradník), je dnes mnoho neblahého a že se to nedá spravit tím, že budou přibývat a tloustnout dotazníky a hlášení (které, jak je naše přecháta zkušenost se ani najednou nevedou do příslušného skla-

diště počítačových formulářů na webu). Napravit se to dá i tím, že napovíme moudrým tohoto světa, kteří točí kormidlem vědy. Moudrému napověz ...

Věříme, že nebudeme oslyšeni a že se vše v dobré obrátí. Napovídejme!

A pokud by byl někdo snad ze čtení tohoto úvodníku smuten, pravím mu: „synu (či dcero, aby mne militantní genderisté neprobodli násadou od koštěte) procitni a zři obálky tohoto čísla, jest' aprílové“.

P.S.

Autor tohoto úvodníku je spokojeným chemikem (aby nedošlo k mýlce), který se občas dívá kolem a vidí, že některé maličkosti by se možná mohly zlepšit.

Pavel Drašar

LITERATURA

1. Bohannon J.: Science 342, 60, 2013.
2. Lowe D.: ChemistryWorld, February 2014.
3. Lorsch J. L.: C+EN, Nov. 4, 26 (2013).